

ut triticum familiae tuae necessarium; quasi diceret: Si diligenter gregem paveris, non erit necesse agros colere. Nam pretio hederum poteris agrorum fructus conparare.

Sub agnis et hœdis synecdochice intelligit vaccas, boves, equos, jumenta et pecora, quae ingens dant lucrum. Sed præ cæteris meminit agnorum et hederum, quia hos fere solos olim paverunt primi orbis pastores, ut Abel, Jacob, Moyses, David, etc.; hos enim facile est pascere et regere, cum majora difficile et sæpe cum periculo regantur; aut, ut Vatablus, q. d. Vendes hœdos, et ex pecuniis conflabis servos, qui colant agrum tuum. Significat ex grege et pecoribus posse colligi cætera omnia ad victum necessaria.

Tonde pecus, non et scoria.

Symbolice, sicut agni tonderi solent ad lanam, et ex ea fiat vestis, non autem exoriri: sic princeps, qui est populi pastor, eum non gravet tributis et exactionibus nimis, sed moderata et necessaria tantum ab eo accipiat, ita plura ab eo percipiet; opes enim populi sunt opes principis. Unde Tiberius Imperator Æmiliū Rectum Ægypti præfectum reprehendit, quod nimis tributis populum oneraret: «Tondeto, ait, pecus, non deglubito.» Ita Dio Nicæus in Tiberio. Mystice Beda: «Agnos, ait, innocentes, hœdos penitentes nominat. Amorum ergo vellere vestieris, dum bonis obedientium discipulorum moribus pastor ipse proceris, eorumque laudabilia facta cernens, et in ornatu virtutum, et in calore dilectionis ipse gloriosior exstiteris. Hœdis agrum comparabis, dum peccatores ad penitentiam vocando, sublimiorem tibi in terra viventium locum acquires.»

27. SUFFICIAT TIBI LAC CAPRARUM IN CIBOS TUOS, ET IN NECESSARIA DOMUS TUE, ET AD VICTUM ANCLIS TUIS. — Hebraice, sufficientia lactis caprarum in panem domus tuae, et vitas ancillis tuis; Septuaginta, *filii, a me habes verba fortia ad vitam tuam, et ad vitam ministrorum tuorum*; Aquila, *ad panem domus tuae*; Symmachus et Theodotion, *ad necessaria domus tuae.*

Sub lacte caprarum intellige lac ovium atque hian vacarum, item butyrum, caseum caseo, aque lacticia, q. d. Esto frugalis in victu et vestitu; vestire quoque vellere agnorum, ut iisdem vestitus est Adam, Eva, cæterique primi homines, Genes. ii, 21; ac prisci Romani, quin et moderni agricola et pastores Romæ accole, qui pura ovium vellera leviter consuata collo injiciunt, itaque pectus et dorsum vestiunt; vescere vero lacte, butyro et caseo gregis, uti prisci iisdem vescabantur ab Adam usque ad Noe: ante diluvium enim homines abstinere caribus, uti ostendit Gen. ix, 3. Itaque Salomon hic ante oculos ponit simplicissimum et innocentissimum vite genus, quod Abel cæterique primi homines secuti sunt, ex gregis lacte victitantes, et ejus vellerebus se vestientes, ut ostendat quam

cis quamque simplicibus natura hominum contenta esse possit; ac redarguat insatiabilem hominum gulam et luxum, qui delicias tota urbe et orbe conquirunt. Salomonem secutus S. Paulus: «Habentes, ait, victum, et quibus tecumur, his contenti simus,» (1 Timoth. vi, 8. Quin et prisci Romani non pane et carne, sed lacte et pulvis vescabantur; unde pulphagi sunt appellati. Audi Plinium, lib. XVIII, cap. viii: «Pulte non pane longo tempore vixisse Romanos manifestum; quoniam inde et pulmentaria hodieque vocantur. Et Ennius antiquissimus vates, obsidionis famem exprimens, offam eripuisse plorantibus liberis patres commemorat. Et hodie sacra prisca atque natalium pulle frutilla conficiuntur.» Frugalitas hæc Romanos fecit sanos, validos, opulentos, rerumque dominos. Audi eundem Plinium, lib. XVIII, cap. vi: «Summum providentiae illorum fuit, ait, ut quam minimum esset impendii; præcipiebant enim ista, qui triumphal denas argenti libras in suppellectile criminari dabant, qui mortuo villicio relinquere victorias, et reverti in sua rura postulabant, quorum prædica colenda suscipiebant respublica, exercitusque debebant senatu illis villicant. Inde illa reliqua oracula nequam agricolam esse quisquis emerit, quod prestare ei fundas posset; malum patrum familias, quisquis interdiu faceret, quod noctu posset, nisi in tempestate cæli; pejorem qui profestis diebus ageret, quod ferialis deberet; pessimum qui sereno die sub tecto potius operaretur, quam in agro.» Eundem frugalitatem est hodie videre in Hollandis, quæ proinde eos vegetos, robustos, divites efficit. Denique Columella, lib. II De Re rustica, pastorum fidem in eo reponit, ut lacte et caseo contenti, oves aut agnos non macent.

Præclare Seneca simplicem et parabilem victum commendans, epist. 120: «Quidquid, ait, naturam excedit, scias esse precarium, non necessarium; esurio? edendum est: utrum hic panis sit plebeius, an siliginæus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, sed imperi. Sitio? utrum hæc aqua sit, quam ex lacu proximo excepero, an ea quam multa nive elisero, ut rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet: illa hoc unum jubet, sitim exstinguat; utrum sit aureum poculum vel crystallinum, an vitreum, an Tiburtinus calix, an manus concevat, nihil refert. Finem enim rerum specta, et supervacua dimittes. Fames me appellat, ad proximum quoque porrigit manus. Ea ipsa mihi commendavit quodecumque comprehendendo; nihil contemnit esuriens.»

Mystice Beda: «Tanta, ait, instantia pecus tibi commissum pascere, ne tibi lac ætate novum, nec frigore desit; sed tibi semper tuisque sufficiat. Id est, tam sedulo doctrinæ insia, ut etiam quoddam penitentes ad officium docendi provohis. per illos, qui pridem pro feditate vito-

Frangit agros, laud.

Nam agros, ut primum, lac, ut delicata.

Agri sunt, ut agros, ut primum, lac, ut delicata.

rum ad sinistram iudicis videbantur esse ponendi, modo rationabile, et sine dolo, lac verbi parvulis sensu ministratur. Fit autem lac caprarum ad victum ancillis, quando hi qui nondum amore perfecti, sed adhuc timore servili Domino deserunt, per exemplum vel verba eorum, qui per penitentiam salvi facti sunt, vivificis verbi epulis reficiuntur, atque ut ad majora virtutum proficiant, incrementa jurantur.»

Symbolice lac significat pastores parva et simplicia duntaxat a subditis accipere debere, sellæque ad simplicem victum et vestitum sufficient: lac, inquit, non sanguis, quia hoc indignum esse, si necessaria ovibus alimenta in pastorem oblectamenta transferantur. Hinc illud cap. xxx, vers. 34: «Qui autem fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum;

et qui vehementer amungit, elicit sanguinem.» Anagogice idem Beda ex quodam sic exponit: «Aperit sunt prata,» id est monumenta Christo moriente, Matth. xxvii; «apparuerunt corpora redi-viva, sequestrati sunt peccatores a sanis: lanam ad comburendum de locis excelsis. Scrustrati sunt agni ad dexteram, padi ad sinistram; agni ad vestimentum regis, quia ipse dixit: Inhabito in eis; hædi pro pretio sanctorum quibus necerunt, ignibus venundantur.»

Porro Septuaginta pro lac vertunt, *verba fortia*: «Fili, inquit, accepisti a me verba fortia, quibus tuam et tuorum ministrorum vitam sustentas.» Verba hæc sunt documenta economica hic tradita ad alendam familiam; vocantur *fortia*, id est severa et frugalitas, quæ te et fortem corpore, et robustum animo efficiunt: utrumque enim præstat frugalitas et parcimonia.

CAPUT VIGESIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Fugit impius, justus ut leo confidit, peccata multiplicat principes; pauper calumniis pauperes parit famem; præstat pauper simplex divite pravo; epulo confundit patrem; usurarius opes corrumpit liberali; pauper prudens scrutatur divitem sibi sapientem; regnante justo oritur gloria, in justo ruina; confessio parit veniam; beatus semper pavidus; tyrannus est leo et ursus; dux liberalis longævus; homicida omnibus ævus; labor parit salutem, otium famem; festinus dilari fit reus; iudex iniquus pro pane vendit veritatem; corruptus invenit gratiam; fur patris sui est homicida; cupiditas serit lites, spes pacem et salutem; stultus est audax, sapiens est calvus et cautus; liberalis ditatur, avarus depauperatur; regnans impio fugiunt iusti, regnante pio multiplicentur.

1. Fugit impius, nemine persequente: justus autem quasi leo confidens, absque terrore erit. 2. Propter peccata terræ multi principes ejus: et propter hominis sapientiam, et horum scientiam quæ dieuntur, vita ducis longior erit. 3. Vir pauper calumniis pauperes, similis est imbi vehementi, in quo paratur fames. 4. Qui derelinquunt legem, laudant impium: qui custodiunt, succeduntur contra eum. 5. Viri mali non cogitant iudicium: qui autem inquirunt Dominum animadvertunt omnia. 6. Melior est pauper ambulans in simplicitate sua, quam dives in pravis itineribus. 7. Qui custodit legem, filius sapiens est; qui autem commensatores pascit, confundit patrem suum. 8. Qui coarcevat divitias usuris et fœnore, liberali in pauperes congregat eas. 9. Qui declinat aures suas, ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis. 10. Qui decipit justos in via mala, in interitu suo corrumpet: et simplices possidebunt bona ejus. 11. Sapiens sibi videtur vir dives: pauper autem prudens scrutabitur eum. 12. In exultatione iustorum multa gloria est: regnantibus impiis ruina hominum. 13. Qui abscondit scelera sua, non dirigitur; qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiam consequetur. 14. Beatus homo, qui semper est pavidus: qui vero mentis est dura, corrumpet in malum. 15. Leo rugiens, et ursus esuriens, princeps impius super populum pauperum. 16. Dux indigens prudentia, multos opprimet per calumniam: qui autem odit avaritiam, longi fient dies ejus. 17. Hominem, qui calumniatur animæ sanguinem, si usque ad lacum fugerit, nemo sustinet. 18. Qui ambulat simpliciter, salvus erit: qui perversis graditur viis, concidet semel. 19. Qui operatur terram suam, satiasitur

panibus: qui autem sectatur otium, replebitur egestate. 20. Vir fidelis multum laudabitur: qui autem festinat ditari, non erit innocens. 21. Qui cognoscit in iudicio faciem, non benefacit: iste et pro buccella panis deserit veritatem. 22. Vir, qui festinat ditari, et aliis invidet, ignorat quod egestas superveniet ei. 23. Qui corripit hominem, gratiam postea inveniet apud eum, magis quam ille qui per linguam blandimenta decipit. 24. Qui subtrahit aliquid a patre suo, et a matre, et dicit hoc non esse peccatum, participes homicidæ est. 25. Qui se jactat, et dilatat, jurgia concitat: qui vero sperat in Domino, sanabitur. 26. Qui confidit in corde suo, stultus est: qui autem graditur sapienter, ipse salvabitur. 27. Qui dat pauperi, non indigebit: qui despicit deprecantem, sustinebit penuriam. 28. Cum surrexerint impii, abscondentur homines: cum illi perierint, multiplicabuntur iusti.

4. FUGIT IMPIUS, NEMINE PERSEQUENTE: JUSTUS AUTEM QUASI LEO CONFIDENS ABSQUE TERRORE ERIT. — Hebraice, *fugerunt, nemine persequente, impius* (id est quisque impiorum), *justi* (qui-que justorum) *autem sicut leuculeus fidet*; Arabice, *impicus fugit, nemine abhorrente; justus autem domans velut leo*, q. d. Sicut leo omnia animalia domat sibi subiecit: sic et justus omnes terrores; Vatablus, *fugiant, nemine persequente, impij; justi ut leones confident*; S. Hieronymus in *Michea* II: *Nemine, inquit, id est demone persequente*. Demon enim tam vilis et infirmus est, ut censeatur et vocetur nemo, quia « ex quo bene esse perdidit, ad non esse tendit, » ait S. Gregorius, XIV *Moral.* XI. Sed hoc mysticum est. Hebraeus solenne est jungere verbum plurale nomini singulari, cum pluralitas, sive distributio in plures significatur. Sic hic dicitur: *Fugerunt impius*, id est impij, sive quisque impiorum; *justi fidet*, id est fident, sive quisque justorum fidet. Intellige justum realem et solidum, qui in justitia continuo perseverat et proficit; hic enim confidit ut leo, et quo magis proficit in justitia, eo fit confidentior et animosior; si vero in ea intepescat, intepescit pariter in eo confidentia et animositas.

Hujus gnome veritas in omnibus pijs et impijs cernitur, sed maxime in principibus: unde Salazar per *impium* accipit tyrannum, per *justum* vero regem justum qui populum juste regit, nunquam cuique jus administrat. Tyranni enim ubique pavidi mille timoribus et suspitionibus agitantur, omniaque tua timeant, quia male sibi consilij sciunt se Deo et hominibus esse exosos; rex vero justus scit se Deo et hominibus charum, ideoque a nullo metuit. Unde Job, cap. xv, 21, tyrannum describens: « Sonitus, ait, terroris semper in auribus illius; et cum pax sit, ille semper insidias aspiciatur: non erit quod reverti possit de tenebris ad lucem, circumspectans undique gladium. » Quocirca Dionysius tyrannus Damocli ejus felicitatem laudanti iustrix opiparum convivium; sed e tabulato gladium cervicij ejus imminet suspendit, ut ostenderet felicitatem tyrannorum esse infelicem, utpote quibus omni hora cædes imminet. Et Plato, lib. II *De Republica*:

« Tyrannus, ait, intra ædium parietes formidolosus velut mulier commemoratur. » Causam dat Phavorinus apud Stobæum, *serm.* 49: « An fieri, ait, potest ut Deum effugiant? certo quocumque fuerint, deprehendentur a justitia. » Exempla sunt in C. Caligula, Domitiano, Nerone, Dionysio, Decio, Diocletiano et Maximiano, etc.

Porro, cur leo sit impavidus et nullum timeat, causa est, quam dat Albertus Magnus in *Leone*: « Certe, ait, leoni hos animos naturale robur non facit; » nam multi elephantes, imo multi tauri simul juncti, sunt leone fortiores. « Sequitur ergo alias feras non leonis fortitudinem vereri, sed naturale illius imperium et dominium recognoscere, » sicut aves omnes recognoscunt aquilæ imperium. Sensus ergo est, ait Salazar, q. d. « Sicut omnes fere leoni, naturale ejus imperium veluti agnoscentes, ultro parent: ita etiam principij, qui naturale, justum ac legitimum imperium gerit, omnes ultro acquiescunt, ita ut contra illum nec singulares subditos peribde ac proditorie, nec multitudinem per seditionem moveri contingat. Hæc enim est vis et potentia legitima ac justij imperij. »

Hic sensus valde appositus est, sed inadæquatus et æquo aretior. Cur enim verba Salomonis ad solos reges et tyrannos restringemus? presertim cum Hebræa habeant, *fugerunt impius*, id est quisque impiorum; *justi fidet*, id est quisque justorum. Sensus ergo est, q. d. Quisque impiorum pavet, ac ex pavore suspiciens malum sibi imminere fugit, etiam dum nullum imminet, ac nemo eum persequitur, idque non tantum eum in actu peccati versatur, et actu scortatur, vel aliud nefas peragit, sed etiam eum a scelere quiescit; ex adverso quisque justorum, qui solide perfecteque justus est, etiam in medijs persecutionibus confidit ut leo, estque impavidus, sicut impius ubique est pavidus. Hunc impiorum pavorem graphice depingit Job, cap. xv, 21, et Sapientia, *Sapientia*, cap. xvii, 10 et seq.

Ratio a priori est: prima, quia justitia, utpote recta, innocens, inculpabilis, est libera et animosa, justosque facit generosos et animosos; iniquitas vero, utpote prava, nocens, rea, est tirida

et pavidæ, ac iniquos facit pavidos et pallidos; quia, ut ait Plutarchus: « Improbis ex seipsa sibi supplicium struit. » Et Seneca, *epist.* 97: « Sceleris in scelere supplicium est. » Et alius: « Conscientia ante peccatum est frenum, post peccatum est flagrum. » Justus ergo confidit ut leo, iniquus pavet ut lepus. Uide Foëta.

« Non fulminantis magna Jovis manus » terret justum.

Etiamsi fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruina.

Esto enim justus sit humilis et mitis ut ovis, tamen idem magnanimus est ut leo; nam, ut ait S. Laurentius Justinianus (ut habet ejus *Vita*, cap. ix): « Humilitas similis est torrenti, qui aestate tenuior quasi serpit, hieme vero et vera inundat: sic humilitas in prosperis quidem exalta est, in adversis vero magnanimo esse debet, » uti fuit in S. Joanne Chrysostomo, cum throno defectus ageretur in exilium. De quo audi ipsomet, *epist.* 9 ad *Cyrilium*, tom. V: « Etenim ego, ait, cum a civitate fugarer, nihil horum curabam; sed dicebam intra memetipsum: Siquidem vult regina me exulem, agat in exilium, Domini est terra et plenitudo ejus. Et si vult secare, secet; idem passus est et Isaias, subscribit illi. Si vult in pelagium me mittere, Jone recordabor: si vult in caminum injicere, idem passi sunt tres illi pueri. Si me feris vult obicere, obijcit; Danielis in lacum leonibus objecti recordabor. Si me lapidare vult, lapidet me; Stephanum habeo primum martyrem socium. Si et caput tollere vult, tollat; habeo socium Joannem Baptistam. Si et substantiam auferre, auferat; nudus exivi de utero matris mee, nudus etiam abibo. Me admonet Apostolus: Hominis personam Deus non accipit. Et si adhuc hominibus placerem, servus Christi utique non essem. Armat me et David dicens: Loquebar coram regibus, et non confundar. »

Secundo, quod justitia pariat bonam securamque conscientiam; iniquitas vero malam, ideoque timidam et anxiam. Bona enim conscientia nil timet, mala ad omnia expallescit, juxta illud *Sapientia*, cap. xvii, 10: « Cum sit timida nequitia, dat testimonium condemnationis; semper enim præsentem severa perturbata conscientia. » Qua de re alibi dixi plura.

Tertio, quia justij parvi faciunt res omnes hujus vite, sive prosperas, sive adversas, quas multi magni faciunt; justij enim sperant et anhelant ad opes cælestes; unde eorum conversatio, mens et spes in cælis est: quare nil in hac vita est eis terribile nisi peccatum. Ita S. Ilieronimus, ad scribit S. Hieronymus in ejus *Vita*, captus a latronibus, rogatus an timeret, respondit: « Nudus latrones non timet. Et illi: Certe, aunt, occidi potes. Possum, ait, possum; et ideo latrones non timeo, quia mori paratus sum. »

Idem latronibus respondit S. Martinus et S. Dominicus. Hæc de causa dixit Salomo, cap. xii, 21: « Non contristabit justum quicquid ei acciderit: impij autem replebuntur malo. » Vide ibi dicta.

Quarta, quia justij sciunt se Deo esse cordi et curæ; leo ergo nixi nil metuit; dicunt enim cum S. Paulo: « Si Deus pro nobis, quis contra nos? » *Roman.* viii, 31. Hanc causam assignat *Eccli.* cap. xxxiv, 16: « Qui timet Dominum, nihil trepidabit, et non pavebit; quoniam ipse est spes ejus. » Vide ibi dicta. Hinc pro leo hebraice est כִּפְתִּיר *kephir*, id est leuculeus, qui plane impavidus est, longe magis quam leo senior, tum quia necdum venatores et hostes expertus est ut leo; tum quia fames aeris, qua assidue laborat, et aviditas sanguinis, quem roneo degustavit, ideoque silit, acuit ei animos et iras; tum quia dentes habet acutiores et firmitores: nam per etatem leonibus dentes non raro contrahuntur vel excidunt. Unde illud *Job* vi, 10: « Rugitus leonis, et vox leæne, et dentes catulorum leonum contriti sunt; » tum quia sub alis patris et matris, id est leonis et leæne, securus requiescit: ita justij requiescunt sub alis Dei, qui illis est pater et mater, ideoque sunt interriti, juxta illud *Psal.* cx: « Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur, etc. Sicut circumdabit te veritas ejus, non timebis a timore nocturno; a sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu et demone meridiano. » Et *Psal.* xxxix: « Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo? Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum. »

Hæc rationes paucis assignat S. Gregorius, lib. xxxi *Moral.* cap. xiv: « Justus, ait, quasi leo confidens absque terrore erit; in occursum enim bestiarum idecirco leo non trepidat, quia prevalere se omnibus non ignorat; unde viri justij securitas recte leoni comparatur; quia, dum contra se quoslibet consurgere conspexit, ad mentis suæ confidentiam redit; et scit quia cunctos adversantes superat, quia illum solum diligit, quem invitus nullo modo amittit. Quisquis enim exteriora, quæ etiam nolenti subtrahuntur, appetit, sua se sponte extraneo timori subternit; infracta autem virtus est concupiscentia vite æternæ, terrene contemptus, » etc.

Quinta est, quod Deus sæpe terrores panicos immittat sceleratis, uti minatus est Judæis, si a lege sua desererent, *Levit.* xxvi: « Qui, ait, da vobis remanserint, dabo pavorem in cordibus eorum in regionibus hostium, terribet eos sonitus folij volantis, et ita fugient quasi gladium; cadent, nullo persequente, et corruent singuli super fratres suos quasi bella fugientes; nemo vestrum inimicis audebit resistere: peribitis inter gentes, et hostiliter vos terra consumet. Quod si et de his aliqui remanserint, tabescent in iniquitatibus suis in terra inimicorum suorum, »

propter peccata patrum suorum et sua affligentur; donec confiteantur iniquitates suas, et majorem suorum, quibus prevaricati sunt in me, et ambulaverunt ex adverso: mihi.»

Tales pavores Deus immisit Egyptiis et Pharaoni per tenebras palpabiles, in quibus pariter immisit in eos spectra et visiones rerum horrendarum, quos vero describit Sapiens, cap. xvii, 2 et seq. Tales quoque immisit Madianitis ad clangorem Gedeonis et trecentorum sociorum ejus, *Judicium* vii, 21, ac Syrus per Eliseum, *IV Reg.* cap. vii, 6.

Ex adverso justis et Sanctis Deus in rebus asperis vel arduis subinde immittit tantas spes et animos, ut omnia audeant et intrepide agrediantur, imo hostibus omnino sint terribiles. Tales animos immisit S. Petro, S. Paulo cæterisque Apostolis; S. Athanasio, qui ut leo restitit Arianis toctique pene orbi; et, nostro sæculo, S. Ignatio et S. Francisco Xaverio, qui innumeras et ingentes persecutiones, Deo nixi, animose et intrepide superant, quoque Deus non tantum hominibus, sed et demonibus terribiles effecit, juxta illud ab eo promissum: «Hodie incipiam mittere terrorem atque formidinem tuam in populos, ut audito nomine tuo paveant, et in morem parvarientium contemnant,» *Deuter.* ii, 25.

Porro apta justus impavidus comparatur leoni, primo, quia «leo (ut dicitur cap. xxx) fortissimum bestiarum ad nullius pavebit occursum.» Nam, ut ait Aristoteles, lib. V *Hist. anim.* cap. xii: «Leo in venatu, dum cernitur, nunquam fugit aut metuit; sed etiamsi venantium multitudine cedere aliquando cogitur, sensim pedetentimque discedit, crebro subsistens atque respectans. Nactus vero opaca, fuga quam maxime potest veloci se subtrahit; tum rursus lente incedit.» Ex Aristotele hæc descriperunt Plinius, Aelianus et alii. Addit Plinius, lib. VIII, cap. xxxvi: «Invalidissimum urso caput, quod leoni fortissimum; sic justus omne robur habet in capite, id est in mente et voluntate generosa et amore Dei armata.

Secundo, quia, ut ex S. Basilio, hom. 9 *Hexam.*, ait S. Ambrosius, lib. VI *Hexam.* cap. iii: «Leo nature suæ superbus ferocia, aliarum ferarum generibus miscere se nescit, sed quasi rex quidam plurimorum dignatur consortium.» Ita justus designatur vitam sæcularium, esto delicatam, splendendam, pomposam, quia omnia terræa arbitrat ut stercorea.

Tertium analogiam suggerit Chaldaeus, dum veritatem, justitiam sicut leo, qui intendit cibo suo, sperant insipientiam. Leo enim securus præda sua vescitur, nec alias feræ circumstantes metui vel aspicitur; ubi vero se satiaverit, reliquum feris cæteris comedendum dimittit, sic justi tunc intendunt justitiam et Deo; hic enim est cibus illorum, ac quidquam timent quod illam illis auferat, per quem sperant nancisci ipsam sapientiam, id est gratiam, virtutem, gloriam, visionem Dei, felicitatem et

omne bonum: atque hujus sui epuli mystici liquias communicant proximis, quibus suam pietentiam aspirant.

Quarta, quia leones contemnunt omnes feræ hostes et terrores; ac quo illi majores sunt, eo magis accrescit illis confidentia et animus. Vidimus leonem, in quem immissi canes venatici et molossi, cum manus eum fronte apprehenderet, alii auribus, alii cauda, alii dorso, alii pectore, immotus persistere; ac cum jam plane caubus circumdatus esset, singulos pedibus complecti, ac omnes ex ordine a primo ad ultimum sigillatim lacerare et discerpere, ea facilitate et quiete, qua chartam discerpimus. Ita justo cum adversis et periculis crescent animi, juxta illud: «Crescit adversis agitata virtus.» Hinc justus gaudet adversis, quod in iis habeat materiam exergenda virtutis, acundique animos. Unde animose dicit cum S. Paulo: «Quis nos separabit a charitate Christi? certus sum quia neque mors, neque vita,» etc., *Rom.* viii, 35.

Sicut ergo leo confidit, quia vidans feram æmulam confidit se illam prostraturum, imo destinat eam sibi prædam et escam: sic justus, viso hoste et tentatione, confidit, quia certa spe opus divine præcipit victoriam et triumphum. Rursus Aristoteles, lib. II *Hist. animal.* cap. i: «Leoni, ait, cervix osse una rigida constat, nec vertebrae unius jungitur.» Et lib. IV *De Part. animal.* cap. x: «Collum, ait, cæteris animalibus flexibile, et vertebra compactum est; at lupus et leoni osse perpetuo riget: commedius enim ad robur, quam ad cæteros usus collum iis esse natura voluit.» Ita interrita et ad omnia terrores inflexa est justorum confidentia, ac perpetua constantia riget vigetque. Sportiarum dux et leo fuit Leonidas, qui cum trecentis civibus obijt sese toti Xerxis exercitui ad Thermopylas, dicens suis: «Prædate hic, commilitones, apud inferos comatur.» Ita Cicero in *Tuscul.* Sic S. Leo leonina confidentia occurrit Hunnorum regi Attilæ, qui se vocabat «flagellum Dei,» eumque repressit, et ex Italia discedere compulit, teste Eutropio, lib. XV. Christianorum dux et leo fuit S. Ignatius: hic enim ut leo confidebat, cum inter leones rigentes martyri avidus dixit: «Fruimentum Christi sum, dentibus bestiarum motar, ut panis mundus inveniar;» ipse ergo leonibus fuit fortior, ac leonem leo. Unde damnatus a Trajano, ad leones, eos non tam ad duellum, quam ad sui convivium provocans, epist. ad *Romanos*: «De Syria, ait, usque Romam pugno ad bestias, in mari et in terra, nocte dieque ligatus cum decem leopardis, hoc est militibus qui me exstodunt.» Et mox: «Unam fruar bestias, quæ mihi sunt præparata, quas et oro mihi veloces esse ad interitum, et ad supplicia, et allici ad comedendum me, ne, sicut et aliorum Martyrum, non audeat corpus attingere! Quod si venire noluerint, ego vim faciam ego me urgebo, ut devoror. Filii,

ignescite mihi, quid mihi prosit, ego scio.» Et paulo post: «Nunc in igne discipulus esse Christi, nihil de his que violentur desiderans, ut Jesum Christum inveniam. i. us. cruz, hystie, confractio ossium, membrorum divisio, et totius corporis contortio et tota tormenta diaboli in me veniant, tantum Christo fruar.»

Denique hanc gnoemen luculenter et elegantè explicat S. Chrysostomus, hom. 8 ad *Popul.*, quam audi: «Talis est peccantium consuetudo, omnia suspecta habent, umbras tremunt, omnem strepitum timent, et quemque putant ad se venire. Multos igitur saepe conspicati peccatores, ad aliud ministerium currentes ad se venire cogitaverunt, et aliis aliâ inter se disserentibus, peccati sibi ipsis consilii putant illos de se sermociari. Talis enim res peccatum est, nullo prodiit arguente, nullo condemnat accusante, pavidum facit et timidum peccatorem, sicut justitia contrarium. Audi igitur quomodo et hujus pavorem et illius libertatem Scripturâ designavit: Fugit impius, persequente nemine, ait. Quomodo, persequente nemine, fugit? Intus habet agentem conscientiam aequalem, et hunc undique circumfert; et si cui seipsa non potest fugere, sic nec intrinsecus ipsum agentem; sed quocumque abeat, flagellatur, et vulnus habet immedicabile. Sed non talis justus; sed qualis, audi: Justus tanquam leo, ait, confidit. Talis erat Elias. Vidit igitur regem ad se venientem, et dicente illo: Tunc es ille qui conturbas Israel? Non ego turbavi Israel, ait, sed tu, et domus patris tui. Vere justus ut leo confidit. Sicut enim leo in resem tanquam vilem catulum quemdam insurrexit.» Et nonnullis interjectis leonem vocans S. Paulus, ita pergit: «Talis erat leo et B. Paulus, Act. xvi: carcerem enim ingressus, solo clamore omnia fundamenta concussit, vineula rosit non dentibus, sed verbis. Propterea non leones ipsos tantum, sed et aliud quid leonibus majus oportet appellare. Leo enim in reia saepe lapsus capitur; sancti vero, cum ligantur, hinc fortiores fiunt. Sicut et hic beatus in carcere tunc fecit, solvens compedi os, parietes contuens, carceris trefaciens custodem, et pietatis verbo capiens. Leo clamat, et omnes bestias fugat; sanctus clamat, et demones undique expellit. Leonis arma: jubarum horror, anguiniæ xuspis et dentes acuti; arma justî: sapientia, temperantia, patientia, tolerantia, præsentium contemptus omnium. Hæc arma quisquis habet, non homines tantum improbos, sed et ipsas adversarias potestates deridebit. Meditare igitur, homo, secundum Deum vivere, et nemo te nunquam superabit. Sed etiamsi omnium vilissimus esse videaris, omnium eris potentissimus: sicut si animi virtute negligaris, etiamsi omnium sis potentissimus, omnibus insidiantibus eris facile expugnabilis.»

Objicit S. Thomas, III part. *Quæst.* XV, art. 7, ad 4: De Christo dicitur *Marc.* xiv: «Cœpit Jesus

pavere et tremere; Christus autem fuit maxime justus; ergo in justum eadit pavor et terror. Ac respondet: «Justus dicitur esse absque terrore, secundum quod terror importet perfectam passionem avertentem hominem ab eo quod est rationis; et sic timor non fuit in Christo, sed solum secundum propassionem, et ideo dicitur quod Jesus cœpit pavere, quasi secundum propassionem, ut Hieronymus exponit.»

Hæc fecit quod Ezechiel, cap. i, Cherubinis, qui sunt typi justorum, Apostolorum et præconum Evangelii, dat quatuor facies, scilicet faciem hominis, leonis, vituli et aquilæ, ubi leo notat eorum fortitudinem: hæc enim habet aliquid leonini et ferocientis nature. «Minister ergo Evangelicus, ait noster Alvarez, debet esse homo, qui sciat pusillis ac miseris peccatoribus compati: leo qui noverit adversus peccata rigere, et comminationes divinas terribiliter intonare; bos, qui possit sollicitudinem onera sustinere; et aquila, que contemplando cœlestia valat res terrenas effugere, et ad Deum sublimiter evolare. Alio modo istas perfecti hominis facies exposuit S. Gregorius: Omnis, ait, qui in ratione perfectus est, homo est. Et quantum semetipsum ab hujus mundi voluptate mortificat, vitulus est. Quia vero ipsa sua spontanea mortificatione contra adversa omnia fortitudinem securitatis habet (unde scriptum est: justus autem quasi leo confidens absque terrore) et, leo est. Quia vero sublimiter contemplantur ea que cœlestia atque terrena sunt, aquila est.» Hæc S. Gregorius, hom. 4 in *Ezech.* Vide dicta *Ezech.* i.

2. PROPTER PECCATA TERRÆ MULTI PRINCIPES EJUS: ET PROPTER HOMINIS SAPIENTIAM, ET HORUM SCIENTIAM QUE DICUNTUR, VITA DUCIS LONGIOR ERIT. — Hebraice, in prævaricatione terræ multi principes ejus; et in homine intelligente et sciente *Hen*, id est rectum, vel sic prolongabit, vel prolongabitur, scilicet principatus, vel ira principis; Chaldaeus, in peccato terræ multi principes ejus: et filii hominum qui intelligent scientiam, durabunt; hoc est, ut Syrus, et viri justi, qui sciunt (prædictio, id est faciunt) justitiam, longius facient dies suos; Septuaginta, propter peccata impiorum judicium et vitæ sustentantur; vir autem astutus vel prudens, exstinguat ea. Pro judicium græce est *xizans*, pro quo Complutenses legunt *ignis*, id est gravamina, oppressiones (1).

PROPTER PECCATA TERRÆ MULTI PRINCIPES EJUS. —

(1) In defectione, rebellionem terræ alicujus, cum rebellionem facit regio aliqua, multi sunt principes ejus, sive hoc intelligatur de crebra principum mutatione, cumque aliis intra breve tempus succedunt, quæ mutationes fere non sine stragibus et magnis discrimenibus accidunt; sive potius de multis simul eodem tempore dominantibus, in regem legitimo modo constitutum, rebellibus, qui de regno potiendo inter se decertant. Et, sed ubi homines, cives sunt intelligentes et prudentes, sic, sic si est, hæc conditioe dicitur et princeps.

Hoc peccat, inquit nonnulli, ex peccato Adæ orti sunt principatus et regna, principes et reges: nam ante peccatum non fuerat; tunc enim omnes erant æquales, ac per justitiam originalem quisque se gerabat, et in justitia continebatur; at ubi per peccatum ab ea exorbitarunt, opus fuit principibus, qui eos in orbitam reducerent, et in ea legibus, pœnis et præmiis continerent. Unde S. Gregorius, lib. XXI *Moral.* cap. x: « Omnes, ait, homines natura æquales sumus, sed accessit dispositio ordine ut quibusdam prelati videamur, ipsaque diversitas quæ accessit ex vitio, recte est divinis judiciis ordinata, ut quia omnis homo iter vite æque non graditur, alter ab altero reatur. »

Alii secundo, hæc accipiunt de polyarchia, q. d. Optimum regimen est monarchia; monarchia enim omnibus subditis preest, omnesque in officio et pace continet; at propter peccata hominum, presertim ambitiones, orta est polyarchia, id est plurimum dominatus: sive optinatum, ut fit in aristocratia; sive populi, ut fit in democratia, in quibus crebra oriuntur seditiones, schismata, tyrannides, cædes aliæque seclera. Unde monarchiam optimum esse regimen, et polyarchiam non tam regimen, quam seditionem nuncupandam esse docet Plato, *De Legibus*, dialog. 8; et Aristoteles, lib. V *Politice*. cap. xii. Et Euripides in *Archelao*: « Regnum, ait, decorum quædam vita videtur nam preter immortalitatem reliqua habent omnia: » regnum, id est monarchia; nam in regno rex velut monarcha imperat.

Tertio, alii accipiunt de divisione regni unius in multos principatus, q. d. Sæpe ob peccata populi regnum unum dividitur in multos principatus. Sicut divisum est regnum Hebræorum in duo, scilicet in regnum Juda et regnum Israel sub Roboam ob peccata Salomonis, III *Reg.* xii. Talis enim regnorum divisio sicut oritur ex peccatis regis et populi, sic populo gravis est et damnosa, quia ex ea oriuntur majores sumptus. Facilius enim est alere unum regem regaliter, quam duos vel tres; inde nova tributa et exactiones, novæ leges, nova jura, et sæpe cædes ac bella, dum quisque studet suos et regni fines dilatare; aut cum rege vicino odia et lites intercedunt; uti crebra fuerit bella inter reges Juda et Israeli.

Verum hi sensus omnes non coherent cum versibus sequentibus, nec cum illi ullam habent antithesin, quam alæ gnomo continent. Quare genuinus sensus antitheticus est, q. d. Ob peccata populi Deus facit ut principes boni sint brevis ævi, itaque alii et alii succedant, qui populum novis tributis, legibus, impensis, oneribus, bellis gravent: at vero principes sapienter et probus cohibet peccata populi; itaque facit ut Deus, in præmiis tam populi quam principis probi, utrique prolonget vitam, imperium et prosperitatem. Propter hujus enim sapientiam et scientiam eorum quæ dicuntur et aguntur in regno, hoc est, quia

diligenter scire omnem populi statum studet, ac prudenter prospicit, ut in officio populus contineatur et in religione, ideo vita ejus longior erit. Superius enim dixit: « Aufer impietatem de vultu regis, et firmabitur in justitia thronus eius. » Potest et sic intelligi nostra littera. Sicut ob peccata terre multos contingit esse ejus principes: ita ob sapientiam alieujus, ejus opera utitur princeps, et scientiam eorum quæ in sententiis ferendis dicenda sunt, vita duos Dei manere prolongabitur. Aut propter scientiam eorum quæ dicuntur a Deo, hoc est, propter scientiam mandatorum Dei: ob hanc enim in Deuteronomio promittitur regni diuturnitas. Ita Jansenius.

Alii, per scientiam eorum quæ dicuntur, accipiunt publicorum scelerum cognitionem, eorum, inquam, scelerum quæ fama vulgavit; nam publica crimina subditorum coercere, præcipuum regis munus est. Aut plane et simpliciter, quæ dicuntur, scilicet a prudentibus consiliariis, et principi suggeruntur, q. d. Ob sana et sapientia consilia, quæ sibi a sapientibus suggesta prudens princeps amplectitur et exsequitur, q. d. Insipientia et peccata abolent, mutant et multiplicent imperia; sapientia vero et justitia eadem firmat, prorogat et prolongat, ut patet *Deuter.* xvii, 20. Unde clare ex Hebræo cum nonnullis vertas, propter hominem sapientem et intelligentem prolongabitur, scilicet regnum.

Nota: Per hominis sapientiam significat principis vel alieujus eminentis viri, ejus consilio principis omnia facit, sapientiam. Aut singulariter accipit per plurali, q. d. Propter homines sapientes, solertes et probos prolongabitur vita dncis, sicut Ezechia regi prorogata est vita ad quinquend annos per consilium et preces Isaia, cap. xxxviii.

3. VIR PAUPER, CALUMNIANS PAUPERES, SIMILIS EST IBERI VEHEMENTI (SYRUS, concutienti et prosternenti; Aben-Ezra, semina divellent), IN QUO PARATUR FANES.— Pro calumnians hebraice est *עָרַב וְשָׂעָה*, id est injuriarum faciens, opprimeas injuste, mulctando, rapiendo, spoliando, etc. Sic ergo habent Hebræa, vir pauper opprimeas pauperes, pluvia trahens, vel detrahens, ut non sit panis. Ex Hebræo hæc referas tam ad principatum, quam ad ducem et principem; unde ex eo sic vertit Pagninus, vir pauper et rapiens pauperes est ut pluvia inundans, et non est panis; et Vatablus, vir pauper, qui pauperes violentia opprimit, perinde est ac miles patrefaciens segetem ut nihil procreent. Doctus interpret censet hæc gnomo significari divites sæpe injurios esse pauperibus, ideoque pauperes ut se tueantur, inter se conspirare debere. Si enim se invicem vexent, omnes res æque pessumdabant, atque ad summam famem redigunt. Rursus principi curandum ut lites pauperum, presertim agricolarum, impediantur, vel certe illos spoliatur aut dirimantur, ut agricolatione, ex qua venit republica, vacare possint, ne tam ipsi quam res publica famem patiantur. Quare Plato in lib. *De Re*

publ. con et agricolis dandos esse iudices vicinos et conturbales, quos ipsi sibi in arbitros deligant, ne, si urbes et fores iudices adeant, agriculturam intermittere debeant, idque fit apud Turcas. Hinc Dionysius Halicarnassensis, lib. II: « Diviso, ait, univerno agro in pagos, suum cuique præpositi rurales magistratum (Romulus Romæ conditor) qui eos curaret, seque colonos objurgaret, multa castigaret etiam, et de eorum controversiis judicaret (1). »

Verum dico: Hæc gnomo proprie tangit eum qui, cum pauper sit, præficiatur aliis pauperibus, sive ut gubernator, sive ut censor, sive ut fiscalis, sive ut prætor, sive quo alio titulo; qui cum sit pauper, ut suam paupertatem alienis pauperum bonis levet, maciemque et famem opum expleat, pauperes usque ad ossa expilat. Hic enim hebraice vocatur *גַּבֵּר גֵּבֵר*, id est vir; Septuaginta, *ἀδύπτης*, id est virilis, fortis, potens, scilicet per curam, vel officium quod obtinet in plebeis et paganos, sive rusticos pauperes. Atque hic (ut recte Jansenius) comparatur pluvie, quæ cum vehementia magna inundat terram, eamque obruit, quæ et semina dendat, et segetes natas prosternit, sicut sterilitas sequitur, inopia et fames. Quæ similitudo consistit in duobus: primo, in eo quod, sicut hujusmodi pluvia sua quadam vi et oppresione terræ inopiam inducit et famem, ita vir talis opprimeas pauperem, inopiam et adfert et famem sua oppresione et injuria.

Secundo, quod, cum pluvia in hoc a natura sit data, ut terram ex sese inopem et indigam fecundet, et fertilitatem rerumque adferat abundantiam, contra naturam hujusmodi vehemens et inundans pluvia sterilitatis causa est: ita et cum ex naturali quadam condolentia pauper pauperi consolationem et opem debeat, naturæ ordine inverso sua crudelitate desolationem et inopiam adfert.

Tertio, sicut pluvia obiter verrit montes, indeque defluit in valles, easque inundat, ut in torrentes colens segetes sternat, ita semina stirpibus evellat, itaque agris extremam vastitatem inducat. Sic officialis pauper non audeat alligere divites et potentes; hi enim quasi montes omnia tributa et onera decutiunt in valles, id est in plebem et paganos, qui proinde pluvie inundantur, et ad indium rediguntur.

Quarto, sicut pluvia inundans agros inundat pariter vicinas urbes, sic qui expilat pauperes, expilat et cives. Pauperes enim bonis exiti deserunt agriculturam et artes mechanicas; quare ci-

vitates fame et rerum omnium inopia laborare necesse est.

Tactæ ergo Salomon monet hic principes et magistratus, ut pauperes presertim cupidos et avaros, non præficiant munis publicis, ne expilant pauperes (hebraice, *dallim*, id est extenuatos, exhaustos) cives et agricolas, non tantum cum ipsorum, sed et cum totius republice jactura et damno. Nam subinde pauperes expilati in desperationem et furorem versi, ipsos principes, potentes, mercatores et divites invadunt, spoliant, diripiunt. Exemplum est in Dionysio seniore, qui, ut ait Plutarchus in *Apophth. regum*: « Exegerat pecunias a Syracusanis, deinde cum videret illos lamentantes, obsecrantes, ac negantes se habere quod daret, indixit alteram exactionem, idque iterum ac tertio fecit. Ac posteaquam ubi majorem summam imperasset, audiret illos in foro obambulantes ridere, et scommata in regem jacere, iussit prefectos ab exigendo quiescere. Jam enim, ait, nihil habent, posteaquam contemnunt nos. »

Gravem notam et censuram subiit Vespasianus Imperator, quod pauperem quemque rapacissimum promovere soleret, ut mox citulum condemnaret; unde vulgo dictus efficitur officiosus suos habere pro spongias, quod veluti spongias et siccas maledaceret, et humentes exprimeret. Ita Suetonius in ejus Vita. « Bulto bal nota, a Tiberio interrogatus cur toties cum suis defecisset, et Romanis tantum cladem intulisset, respondit: Vos in causa estis, qui ad greges vestros custodiendos non canes dedistis aut pastores, sed lupos. Sentiens gubernatorum aut Cesaris tyrannidem defectionis causam fuisse. » Ita Dionysius in *Augusto*.

« Antigono occiso, ejus occisores rerum potiti, omni injuriarum genere Phrygios affecerunt. Agricola vero quidam agellum fodiens, rogatus qui inam faceret: Ego, suspirans ait, Antigoum refodio. » Ita Brusius, lib. VI, cap. xxi.

Quocirca Solon legislator Atheniensium sanxit ut soli divites in magistratum adoptarentur, teste Ari-totele, lib. III *Polit.* cap. x, et Plutarcho in *Vita Solonis*. « Apud Indos quoque, ait noster Octavianus, ditiores republicam gubernabant, ut ait Plinius, lib. XVI, cap. xix, et Sallustius, *Collect.* cap. lx. Idem prestantabant Carthaginienses, ut ait Aristoteles eodem lib. III *Polit.* cap. ix, qui, lib. II, cap. vii, Lacedæmones carpit, quod inopes ad summum magistratum erigerent. Consonat his quæ Isaias habet, cap. iii. Vocatus enim ad regnum respondit: In domo mea non est panis neque vestimentum, quod satis esset, ut non eligeretur, existimabat: nimirum verum est quod Silius Italicus habet, lib. VIII:

Scleri proclivis egestas.

Ideo Philemon, poeta Comicus, apud Stobæum, *sermon.* 94, dicebat inopiam promptam esse in perperandis malis; quare Ecclesiasticus ipse,

Pauperes
expilant
pauperes
amicis
intra.

hinc.

(1) Cogitandum est, ut videtur, de homine qui opus facit per pauperes; sed cum ipse egenus sit, pauperum quibusque utitur, eorum pessimo prelo pensat. Tunc homo apte comparatur pluvie terram pinguem segetumque abripienti, quæ alimenta non suppeditat: tam apte profecto, quam magister officium, qui operariis quod debet ad diem solvit, comparatur pluvie irriguæ multarumque feraci frugum.

AUTEM COMESSATORES PASCIT (1), CONFUNDIT PATREM SUUM. — Septuaginta, *custodit legem filius intelligens; qui autem pascit luxuriam, inhonorat patrem*: Chaldaeus, *qui socius est comessatorum* (Syrus, *qui vana et inutilis praestat), exacerbat patrem.*

Difficile est hic assignare solitam antithesin inter prius hemistichium et posterius. *Primo*, Jananius: Sicut, ait, sapiens est ille filius qui custodit legem Dei, quae inter cetera vetat omnem luxum praecipue in juvenibus, et proinde talis honore et laetitia afficit patrem, quia filius sapiens laetificat patrem suum: ita qui alit comessatores, contra legem Dei faciens, ignominiam afficit patrem suum, quia in patris ignominiam cedunt filii vitia, tanquam qui non bene instituerit filium. Reclé ista dicuntur, nisi quod antithesis haec nimis generalis sit et longe petita; sic enim superbia, iram, luxuriam, invidiam, et quodvis vitium opponas legi, quia lex omnia prohibet. Quocirca

Secundo, strictius noster Salazar per legem accipit, non praecipuum Dei, sed hereditatis portionem a parentibus cuique filiorum relictam, quam *legitimum* vocant, eo quod secundum legem tam naturalem quam positivam filii debentur, *q. d.* « Qui legitimum suam, quam lex etiam retinere, ac minime alienari praecipit, legi ipsi parens asservat, nec profundit, certe filius est sapiens, et parentibus suis gloriosus. Qui autem comessationibus acceptam a patribus hereditatem profundit, ad extremam inopiam reductus, dum inglorius obscurusque mendicare, aut aliis inservire compellitur, dedecore afficit parentes suos. » Verum nusquam, quod sciam, lex sumitur pro legitima hereditatis paterna portione filii debita.

Tertio ergo et plane, Vatablus legem sumit pro modo, *q. d.* Qui in expensis servat modum, ut juxta statum et opes ex virtute temperantiae moderetur sumptus mensae et familiae, hic sapiens est, quia temperans, et quia opes suas servat ad majores et meliores usus, ut nunquam egeat, sed semper abundet. Qui autem comessatur convivando ac comotando, ac cum holluibus suis abligurit, hic insipiens est, et confusione afficit tam se quam parentes suos, tum quia parentibus adscribitur vitia, ut prodigalitas et comessatio filiorum, quasi eam illis indulerint, aut in ea illos educaverint; tum quia comessationes haec tam filium quam parentes ad inopiam et mantiam redigunt, ut cogantur mendicare. Sic lex saepe sumitur pro norma, regula, forma et modo, ut cum Cicero ait, *III De Orator.*: « Hanc ad legem formanda est. *his oratio est.* » Et: « Difficilius est oratione uti quam versibus, quod in illis certa quaedam et definita lex est, quam sequi oportet. »

(1) Pro pascit in Hebraeo est, *qui delictatur, familiariter utitur gulosis, prodigis.*

Sicut enim virtus, sic et lex in modo et medio consistit.

Denique per legem accipias legem temperantiae et continentiae, quae virtus est generalis, et volup- tibus quibuslibet modum ponit, easque ceri- timilibus circumscribit, quos limites transgredi- tur comessor et holluo.

8. QUI COACERVAT DIVITIAS USURIS ET FOENORE LIBERALI IN PAUPERES CONGREGAT MAS. LYRANUS *liberali* jungit cum *foenore*. Foenus enim liberale est, quod non ex pacto, sed liberaliter ultra sortem a mutuario datur mutuanti sive foeneranti: quod quidem non est expresse contra justitiam, saepe tamen est contra charitatem, cum mutans illud tacite intendit et expectat, repugnat enim sanctioni Christi: « Mutuum date, nihil inde sperantes. » *Luca vi.*, 33. Sic ergo explicat Lyranus, Qui coacervat divitias ex usuris et foenore, esto « liberali, » et usurarii eorumque haeredes, dentur pauperibus; et usurarii eorumque haeredes Ecclesiasticis poenis ad hoc cogantur: quod Navarrus, Covarruvias ceterique Doctores extendunt ad bona incerta, ex aliis delictis debita, ut ex furto, rapina, damno dato et iniquis contractibus, idque merito, quia eadem vel major est in his ratio, ne videlicet hominibus iniquis liceat ex iniquitate et injuriis disscere. Unde noster Lessius, lib. II *De Restit. rat. rei acceptae*, dubit. 6, docet bona incerta, sive ex contractu, sive ex delicto, restituenda esse pauperibus, non jure naturae, sed jure positivo vel consuetudine. Hinc patet usuras esse illicitas et injustas. Idem docere Philosophi. Unde Aristoteles, lib. I *Polit.*: « Juste, ait, in odio est foeneratoria, quia nummo utitur tanquam merce, et ex eo quod non fructificat natura, fructum capit. Ad commutationis causa factus est nummus. Maxime igitur praeter naturam est nummum fieri mereant. » Et Calo, interrogatus « quid esset foenerari, » respondit: « Quod hominem occidere. »

Hic enigmae antistrophe sunt hic: « Si comportaverit quasi terram argentum, et sicut lutum preparaverit vestimenta; preparabit quidem, sed justus vestietur illis, et argentum innocens dividet, » *Job XXVII*, 16. « Bonus relinquit haeredes filios et nepotes, et custoditur justo substantia peccatoris, » *Prov. XII*, 22. « Peccatori autem dedit (Deus) afflictionem et curam superfluum, et addat, et congregat, et tradat ei qui placuit Deo, » *Eccle.* cap. II, 26, ubi rursus hac de re dicam. Notent hic avari viam et modum discedendi non esse studium et sollicitudinem coacervandi opes; sed justitiam et probitatem, ac praesertim liberalitatem et studium eleemosynae. Vis ergo te et tuos ditare, dita prius pauperes Dei, ita te ditabit Deus vicissim.

Secundo, Vatablus per *liberalem* accipit judicem, *q. d.* Judex ab usurario repetit usuras, utpote injuste acceptas, easque reddit pauperibus, a quibus extorste sunt. Accedit R. Salomon ex R. Tanchuma: « Qui usura, ait, et foenore divitias coacervat, id ad erogandum in pauperes facit; cum enim magistratus resciverint hunc inique partis opibus opulentum esse, eum divites spoliant, quibus pontes construunt, viasque reficiunt: quod quidem est in pauperes plium beneficiumque se exhibere. »

Tertio et genuine, *q. d.* Qui opes ex usuris coacervat, non coacervat eas suis haeredibus avaris; nam ex de male questis non gaudet tertius haeres; « sed alicui viro qui liberalis et mutuos

(2) Qui auget opes suas usura et foenore, benefico in te- nore colligit eas, idque non sponte, sed sapientissimo Dei consilio.

ait in pauperes: Dei enim providentia solet trans- fere opes ab avari et usurariis in liberales, tum ad castigandam eorum avaritiam et usuram, tum ut opes pauperibus per usuras injuste extortae, a liberalibus iisdem juste pieque reddantur. Exemplum est in S. Joanne Eleemosynario, Patriarcha Alexandrino, qui quia liberalissimus erat in pauperes, hinc Deus ad eum derivabat avarorum et usurariorum, quin et proborum misericordiumque, opes. Sic saepe usurariorum bona, si sine haeredibus et intestati moriantur, devolvuntur ad Ecclesiam Praelatos et Episcopos, qui post factam restitutionem possibilem, quae super- sunt in pauperes erogant. Ita Alexander III, cap. *Cum tu*, tit. *De usuris*, jubet, « ut ea quae usuris inique acquisita sunt, si non supersint illi quibus debentur, aut eorum haeredes, dentur pauperibus; et usurarii eorumque haeredes Ecclesiasticis poenis ad hoc cogantur: » quod Navarrus, Covarruvias ceterique Doctores extendunt ad bona incerta, ex aliis delictis debita, ut ex furto, rapina, damno dato et iniquis contractibus, idque merito, quia eadem vel major est in his ratio, ne videlicet hominibus iniquis liceat ex iniquitate et injuriis disscere. Unde noster Lessius, lib. II *De Restit. rat. rei acceptae*, dubit. 6, docet bona incerta, sive ex contractu, sive ex delicto, restituenda esse pauperibus, non jure naturae, sed jure positivo vel consuetudine. Hinc patet usuras esse illicitas et injustas. Idem docere Philosophi. Unde Aristoteles, lib. I *Polit.*: « Juste, ait, in odio est foeneratoria, quia nummo utitur tanquam merce, et ex eo quod non fructificat natura, fructum capit. Ad commutationis causa factus est nummus. Maxime igitur praeter naturam est nummum fieri mereant. » Et Calo, interrogatus « quid esset foenerari, » respondit: « Quod hominem occidere. »

Hic enigmae antistrophe sunt hic: « Si comportaverit quasi terram argentum, et sicut lutum preparaverit vestimenta; preparabit quidem, sed justus vestietur illis, et argentum innocens dividet, » *Job XXVII*, 16. « Bonus relinquit haeredes filios et nepotes, et custoditur justo substantia peccatoris, » *Prov. XII*, 22. « Peccatori autem dedit (Deus) afflictionem et curam superfluum, et addat, et congregat, et tradat ei qui placuit Deo, » *Eccle.* cap. II, 26, ubi rursus hac de re dicam. Notent hic avari viam et modum discedendi non esse studium et sollicitudinem coacervandi opes; sed justitiam et probitatem, ac praesertim liberalitatem et studium eleemosynae. Vis ergo te et tuos ditare, dita prius pauperes Dei, ita te ditabit Deus vicissim.

9. QUI DECLINAT (SYTUS, obturat) AURES SUAS NE AUDIAT LEGEM, ORATIO EJUS ERIT EXECRABILIS. — Hebraea, Aquila, Symmachus et Theodotus, etiam creatio ipsius abominatio; Septuaginta, et ipse orationem suam abominabilem fecit; Syrus, etiam oratio ipsius erit abominabilis, *q. d.* Qui legem, quae

est interpres voluntatis divinae, non audit, id est non ei obedit, hic meretur vicissim non audiri a Deo, cum eum orat; imo non tantum vitia, sed et oratio ejus est Deo execrabilis. Ratio a priori *prima* est poena talionis; Deus enim par pari refert: sicut enim ipse non vult audire Deum loquentem per legem, sic Deus vicissim ipsum non vult audire sibi loquentem per orationem.

Secunda, quia oratio volentis perseverare in peccato est peccatum, ideoque Deo abominabilis; est enim conjuncta cum affectu peccati, ac proinde sic orans videtur ridere Deum; talis enim reipsa dicit: Volo Deum colere et invocare, et simul volo eundem offendere et irritare, quare perinde facit ac Judaei, qui flexo poplite Christum adorabant, dicentes: « Ave, rex iudeorum; » et simul eodem ore ipsum consuebant et colaphizabant. Quin et subinde videtur Deum facere socium sceleris, ut cum fures orant Deum, ut sibi occasione largiatur multa furandi, adulter adulterandi, homicida occidendi inimicum, etc. Haec enim orationes pelunt ut Deus faveat sceleris, ideoque sunt blasphemiae et summae Deo injuriae. Hinc illud *Psal.* *cxviii*: « Cum judicatur, excec condemnatus, et oratio ejus fiat in peccatum, » id est in offensam, ut oratio hominis tam impii magis offendat et exacerbet Deum, quam placet, quia, ut ait ibid. S. Gregorius, *hom. 27 in Ezech.*, oratio in peccatum est, petere ea quae prohibet Deus, v. g. ut Deus ulciscatur inimicos, occidat Christum et Martyres; anima enim orationis est charitas. Nam psalmo illo *cxviii*, pelunt orantque Judas et Judaei ut Christi et Christianorum nomen deleatur, ait ibidem Euthymius. Et S. Augustinus ibidem: « Oratio, ait, Judaei fuit in peccatum, quia non fiebat per Christum, quem noluit sequi, sed persequi. » Talis fuit oratio Antiochi jam quasi condemnati et desperandi, orantis pro remissione non tam culpae quam poenae, *II Machab.* ix, 13: « Orabat, ait, scelestus hominum, a quo non esset misericordiam consecutus. » Unde Auctor *Imperfecti*, *hom. 15 in Matth.*: « Ille, ait, orat, qui jam non peccat; qui autem rogat et peccat, non tam rogat quam deludit Deum. » Vide S. Gregorium, *XVIII Moral.* cap. v.

Tertia, quia, sicut aroma in se odoratum male olet si in stercore, cloacea aut fimeto ponatur, eo quod ejus fetore odore inficitur: sic pariter oratio, licet in se sit odorata et grata Deo, tamen, quia ex corde peccatoris patido, quod suos concupiscentiae fetores exhalat, promanet, hinc ejus putoribus maculatur, maleque olet coram Deo; bene autem olet, si ex corde puro et virtutibus fragrante eliciatur.

Quarta, quia qui manet in peccato, manet in hostilitate Dei; Deus autem hostem suum odit, nec ejus preces acceptat. Quare, qui in peccati affectu persistens orat Deum, perinde facit ac Judas, qui osculatur Christum, et interim eum prodit; aut sicut qui una manu blanditur amico,

altera illum verberat vel occidit. Oratione enim quasi osculatur Deum, illique blanditur; pravo vero opere vel affectu Deum offendit, et quasi verberat. Hoc est quod ait *Ecclesi.* cap. xxxiv, vers. 23: «*Non iniquorum non probat Altissimus, nec respicit in oblationes iniquorum.*» Vide ibi dicta, et *Prov.* xv, 8.

Apposite Ambrosiasius in cap. iv *Apoc.*: «*Ad eorum, aut, excitationem demonstrandam quamdam similitudinem propenam. Homo quidam usque ad collum defixus in limo tenebatur; cumque vidisset quemdam prætereuntem, extendens manum clamabat, dicens: Miserere mei, et extrahere me ab hoc luto. Cumque manum porrigeret, ut istum extraheret, iste manum, quam extendenderat, sub luto demersit. Dumque ille qui ad extrahendum venerat recedere vellet, iste iterum ut erueretur postulabat. Cumque ille secundo ad erendum manum extenderet, iste sicut prius manum sub luto demersit. Dumque crebrius hoc faceret, ille iratus dixit: Cur petis ut eruaris, cum in tuo periculo persistere velis? et quia interitum tuum diligis, posside quod elegisti. Similiter isti Deum deprecantur assidue, ut a vitis eruantur, et tamen ista vitia ita amplectuntur, ut ab eis nullo modo divelli possint.*» Unde subiungit iustum semper orare, quia quando mens ab oratione vacat, ipsa opera intercedunt; imo quando dormit, opera ejus in conspectu Dei refulgunt, et ipsa sunt intercessores apud Deum.

Intellige hæc de his qui in peccati actu vel affectu obfirmati persistunt; nam, si quis cupiat vinculis peccati egredi, recte orat Deum, ut illi gratiam et vires id perficiendi largiatur: peccator enim id suis viribus præstare nequit, sed ad hoc eget potentia Dei gratia, quam proinde precibus implorare potest et debet. Ita D. Thomas, II *II*, *Quæst.* LXXVIII, art. 2, ad 1, ubi obiciens sibi illud cæci nati: «*Scimus quia peccatores Deus non audit.*» *Joan.* cap. ix, vers. 31; et hanc Salomonis gnomen, respondet: «*Oratio in impetrando non inilitur merito, sed divine misericordie, que etiam ad malos se extendit; et id-o etiam quandoque peccatorum oratio a Deo exauditur.*» Unde S. Augustinus dicit super Joannem, tract. 44, quod illud verbum cæcus locutus est, quasi adhuc inunctus, id est nondum perfecte illuminatus; nam peccatores exaudi Deus. Quod autem dicitur, quod oratio non audientem legem est execrabilis, intelligendum est quantum est ex merito peccatoris; sed interdum impetrat ex misericordia Dei, vel propter salutem ejus qui orat, sicut auditus est Publicanus, ut dicitur *Luc.* xviii, vel etiam propter salutem aliorum et gloriam Dei.»

Hoc est quod terribili voce per Isaiam, cap. 1, vers. 15, Deus intonat: «*Cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis; et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam, manus enim vestre sanguine plene sunt.*» Efficax profecto ratio, ait noster Alvarez, et cui nulla

tergiversatione satisfieri possit. Non exaudiam, quoniam manus peccatorum sanguine, id est peccatis et iniquitatibus plena sunt, quibus (quod ad se affinet) iterum Christi sanguinem fundunt. Egregie enim dixit S. Basilus: hæc causa est cur Deus oculos avertere soleat, quando manus extendimus, nimirum quod iudicia supplantationis occasionem ira præbent. Quemadmodum si quis interfecto filio alicujus, quem ille in oculis tenebat, adhuc cruce conspersas manus habeas, extendat ipsas patri, etiam tunc stomachanti pelens in amicitiam ut se recipiat; nonne sanguis filii, qui in manu ejus apparet, qui filio necem attulit, ad iram magis incitabit eum, cui injuria data est? Si pater ejus petitionem non audiat, cujus manus videt sanguine filii sui pollutas, quo pacto Deus orationes iniquorum suscipiet, quos scit in legem suam esse prævaricatores, et in seipsum injuriosos, et in sanguinem et merita Filii unigeniti sui crudeliter existere?»

10. QUI DECIPIT JUSTOS IN VIA MALA, IN INTERITUM SUO (SYRUS, in *foveam*) CORRUEIT: ET SIMPLICES POSSIDEBUNT BONA EJUS. — *Tu ejus non est in Hebræo, Chaldaeo, Septuaginta, Aquila et Theodotione, nec in multis Latinis.* Hebræa enim sic habent: *Errare facies rectos in viam malam; in foveam suam ipse cadet, et integri hæreditabant bonum.* Chaldaeo, in *foveam cadet; perfecti autem et immaculati hæreditabant bona; Septuaginta, qui seducit rectos in viam malam, in corruptionem ipse incidit; integri autem transibunt bona, et non ingrediuntur in ea; Aquila et Theodotion, et simplices obtinebant bona.*

Igitur delendo *ad* ejus, gnomen hæc generalis hunc dat sensum. Qui errare facit simplicem et justum, seducendo eum in viam vel per viam malam, per quam scilicet eum deducat in foveam aliquam et interitum ei paratum, sive is corporalis sit, sive spiritualis, qualis est error, hæresis, libido, rixa, etc., hic in illud ipsum malum, quod simpliciter, id est recto et innocente, paravit, incidit; simplices autem, id est recti et docti expertes, seductore pereunte, et suis dolis capto, pro malo eis structo, Deo eos protegente et dirigente, bonum recipient et possidebunt, ut v. g. pro errore capessant veritatem, pro hæresi fidem, pro libidine castitatem, pro rixa pacem, in eamque velut possessores firmentur et solidentur, etc. Igitur hæc gnomen consentit eum illa cap. xvii, vers. 27: «*Qui fodit foveam, incidit in eam.*»

Vulgatæ vero versionis quo addit *ad* ejus, ut arctetur hæc gnomen ad fraudulentos, qui per dolos et fraudes alios suis bonis privare satagunt, hic est sensus: «*Qui decipit,*» id est decipere nititur (significatur enim actus decipiendi inchoatus, non perfectus, ut patet ex seq.) *justos* «*in via mala,*» id est aliqua fraude, arte, vel dolo, puta actione aliqua perversa et fraudulenta, v. g. per consilium, machinationem, vel contra-

tum aliquem dolosum, ut opes ejus ingeniosa fraude sibi vindicet; hic «*in interitu suo,*» id est per artem et fraudem suam, qua aliis interitum et perniciem machinatus est, corrueit, id est malum quod iustus struxit ipse incurret, ut per fraudem, qua eos bonis spoliare putabat, ipsemet per eandem bonis suis spoliaret, illaque in usus transcribantur. Sic enim non raro Dei prodena dolium et dolosus punit tallione, ut dolus em aliis paraverunt, in ipsorum caput recidat, qui dolose iustorum bona surripere tentarunt, ipsi bona sua cedere cogantur, ut Aman molliens per fraudem Mardocheum et Judæos spoliare dignitate, bonis et vitiis eisdem esse cum suis per eosdem spoliatus est.

Hoc voluerunt Septuaginta dum verterunt, *qui seducit rectos in viam malam, in corruptionem ipse incidit; integri autem transibunt bona, et non ingrediuntur in ea, q. d.* Intiqui videbunt bona rectorum et iustorum, ad que per fraudes aspirant; sed non ingrediuntur in ea, nec ea possidebunt, quia ipsi per bona, vel potius juxta bona hæc duntaxat transibunt, ut in transitu ea videant, sed mox cum merore ea pertransire et relinquere cogantur, perinde ut qui vult possidere aquam fluvii, frustra laborat; aqua enim hæc tenere nequit, quia jugiter fluit et transit, illicoque præterfluit: tales brutus sunt divitiæ, præsertim quæ injuste et rante doloque parantur; transeunt enim, fugiuntque ab iniquo possessore, et volant ad justos et rectos, ac vicissim avari et dolosi transeunt per eas, alioque, puta in pauperiem, vel mortem et gehennam, abeunt, juxta illud: «*Dormierunt sonnum suum, et nihili invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis,*» *Psal.* lxxv, 6.

Exemplum illustre est in Laban, qui volens circumvenire Jacob per pacta nova et iniqua, isdem Dei nutu circumventus est. Audi ipsum Jacob loquentem uxori bus suis, *Genes.* xxxi, 7: «*Sed et pater vester circumvenit me, et mutavit mercedem meam decem vicibus, et tamen non dimisit eum Deus, ut noceret mihi. Si quando dixit: Variæ erunt merces tuæ, pariebam omnes oves varios fetus; quando vero e contrario ait: Alba quæque accipies pro mercede, omnes greges alba pepererunt. Tullique Deus substantiam patris vestri, et dedit mihi.*» Deus enim est innocentie et justitie tutor, ac nocentum et iniquorum ultor. Justum est enim ut qui alium dolo circumscribere conatur, ipse eodem circumscribatur; æquum est ut qui aliena appetit, sua perdat; par est ut qui alterius bona per fraudem concupiscit, sua ei cedat. Sic Pharaon et Egyptii dolose spoliantes et opprimentes Hebræos, eodem dolo ab eis spoliati et oppressi sunt, *Exod.* xii, 36, et cap. xiv, 27. Sic hæc omnis principes hæretici satagentes invictissimum imperatorem Ferdinandum, per clancularias conspirationes et rebelliones ditionibus suis exere, per easdem suis ab ipso exuti sunt. Similia crebro legitimus in historis.

Mystice, hæretici, luxuriosi ceterique impii, qui rectos per fraudem in herosim, libidinem alioque scelera pertrahere conantur, itaque eos spoliare celesti gloria, ac in gehennam pertrahere, ipsinet in gehennam currunt, ac gloriam sibi in cælis præparatam rectis et constantibus cedunt. Ita Baynus.

11. SAPIENS SIBI VIDETUR VIR DIVES: PAUPER AUTEM PRUDENS SCRUTABITUR EUM. — Varii varie exponunt. *Primo*, aliqui, q. d. Dives videtur sibi sapere, eo quod norit modum coacervandi opes, etiam per contractus iniquos et usurarios, quibus pauperum crumenas emungit; at patipier, qui prudens est, hosce modos et contractus sagaciter odorat, eosque detestabitur et fugiet.

Secundo, alii, q. d. Dives videtur sibi sapiens, id est prudens, honestus et probus, quod honeste splendideque alat familiam; at ne sibi blandatur de probitate; hujus enim testes et iudices sunt pauperes: probitas enim divitis maxime consistit in elemosyna, cuius testes sunt pauperes. Unde B. Chrysologus, homilia *De Divitiis et Paupertate*: «*Dives, ait, sive bonus, sive malus, in conscientialis pauperum appetit; talis eris, qualem te æstimat pauperum greges.*»

Tertio, Rabbini et Baynus, q. d. Dives putat summam sapientiam esse industriam congruendi divitiis; pauper autem qui vere sapit, hoc ejus judicium scrutatur et damnat; dum censet sapientiam non in opibus, sed in opum contemptu consistere; quod etiam censens Philosophi, ut Seneca, *epist.* 119; Diogenes, Aristides, Crates, etc. Unde Chaldaeus vertit, et *pauper prudens contemnit eum.*

Quarto et genuine, q. d. Divit opes addunt animos, eumque inflant, ut putet se præ cæteris sapere, præsertim quia a vulgo magnus et excelsum prædicatur, et ad adulatores prudentes et felix nuncupatur: at pauper prudens hunc ejus factum despiciens, per colloquia, questiones et actiones scrutari potest, et non raro reipsa scitatur, an præter divitias vere sapientia polleat, facileque ejus insipientiam deprehendet, earguet et damnabit. Tacite innuit Salomon divitias esse impedimentum sapientie, paupertatem verò ejus esse incitamentum, tum quia divitiæ inflant, faciuntque superbos, paupertas vero facit modestos et humiles: sapientia enim vera est humilitas, sicut insipientia est superbia et fastus; tum quia divitiæ amantem sui curâ cruciant, et depriment ad opes et res terrenas, ut de rebus aliis, quas spectat sapientia, non possint sincere judicare; paupertas vero ab opibus expedita, libere intuetur opibus rebusque melioribus et celestibus; tum quia divites abundant voluptatibus, vacantque gula et luxuria, quas mentem hebetant et obtundunt; pauperes vero sunt frugales et temperantes; temperantia autem mater est sanitatis, sanctitatis et sapientie: unde Philosophi opes affecterunt, ut libere serena mente philosopha-

rentur. Hinc Crates Thebanus ingens auri pondus projecit in mare, dicens : « Mergo illud ne mergat me, » teste S. Hieronymo, epist. 13 ad Paulinum, et epist. 33 ad Julianum. Et Menander : « Batus ille qui opes et metatem habet, » quia utrumque habere est difficile : opes enim mentem sepe opulento eripiunt. Tunc quia Deus ita dona sua dividit, ut diviti det opes, pauperi ingenium et sapientiam : hinc videmus pauperes esse sapientiores, pientiores, sanctiores divitibus. Unde S. Jacobus, cap. 11, 5 : « Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, et heredes regni quod promisit diligentibus se ? »

Præclare S. Chrysostomus, homil. in Psalm. 117 : « Divitiae, aut sunt vitiorum et errorum ministri, paupertas autem mater philosophiae. Idque res ipse indicant quotidie, quod pauperes sint divitibus prudentiores, et sapientiae amantiores. » Et Abbas ille in *Vitis Patrum* : « Paupertas voluntaria, inquit, est animæ requies. » In quiete autem anima invenit videtur verum veramque sapientiam. Hinc veteres Asectæ et Anachoretæ paupertatem et quietem professi, evadebant sanctissimi et sapientissimi. Nota est historia pauperis apud Damascenum in *Vita Barlaam et Josephat*, cap. 11, qui profitebatur dicebatque : « Ego sermonibus læsis meoior. » Unde accitus a principe, qui ob sermonem incautum iram regis et mortis periculum incurrerat, sapiens ei dedit consilium, quo et regem placavit, et mortem evasit.

Rursus significat Salomon divites habere speciem et pompam sapientie, pauperes vero rem et medullam sapientie. Divites enim suo splendore vestium, famulorum, palatiorum, exterius ostentant gravitatem et sapientiam; at pauperes scrutantur ejus interiora, puta animum et mentem, illamque sapientia sepe vacuum deprehendunt. Sic Diogenes scrutatus est, libereque carpit Alexandri Magni ambitionem, eoque illum deduxit, ut diceret : « Si non essem Alexander, vellem esse Diogenes. » Quocirca Diogenes dicebat « paupertatem subsidium esse ad philosophiam, quia que philosophia verbis persuadere conatur, ad ea cogit paupertas. » Ita Stobæus, *serm.* 93. Et Ariston aiebat, « paupertatem esse lucernam que omnia mala demonstrat. » Xenophon : « Paupertas, ait, per se est docta philosophia. » S. Chrysostomus : « Qui cum paupertate philosophantur, magis magisque Deo appropinquant. » Ita refert Antonius in *Melisso*, part. 1, cap. xxxii.

Denique « scrutabitur » per metalepsin significat *judicabit et condemnetur*. Judex enim per scrutinium scelerum judicat et condemnat reum. Sic judex pauper, sed prudens, sepe scrutatur, judicat et condemnat divites, quod per usuras, iniquos contractus et rapinas oppresserunt pauperes; paupertas enim prestat iudicium sinecerum, quod cupiditas inficit et offuscet. In divite ergo sunt multa facis illita, multa avaritiæ, fastus et vitiorum speciosa tegmina; hæc reteggit, vitiaque sub

eis latentia scrutatur, ostendit et damnat pauper prudentia polles.

Maxime vero hujus gnoma veritas apparebit in die iudicii : tunc enim Apostoli et viri Apostolici, qui in hac vita fuerant pauperes spiritui, judicabunt et condemnabunt divites superbos et iniquos, uti Lazarus in sinu Abrahe cum eo damnavit divitem Epulonem ardentem in gehenna, *Luce*, xvi, 23, juxta illud Christi premissum, *Matth.* xix, 28 : « Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedem duodecim, judicantes duodecim tribus Israël. » Et *Luce* xvi, 9, Christus pauperes facit coeli janitores, judices et præsidis, dicens : « Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula; » illis ergo præsent pauperes.

12. IN EXULTATIONE JUSTORUM MULTA GLORIA EST; REGNANTIBUS IMPIS, RUINE HOMINUM. — Syrus, in exultatione, seu corroboratione justorum multa est laus; cum consurgunt impii, investigatur filius hominis (1). Exaltatio enim justorum parit eorumdem exultationem; et exaltatio justorum directe opponitur regno impiorum. Sensus officio est, q. d. Cum justi exaltantur ad dignitates, officia, prelaturas, regimen et regnum, ideoque exultant; exaltatur pariter et exultat tota Ecclesia et respublica, ideoque in summa est lætitia et gloria. E contrario cum exaltantur et regnant impii, deprimitur, cadit et ruat communis hominum vita et respublica. Ratio a priori est quod justi, dum regunt, faciunt ut justitia, probitas et pietas in republica florant : inde autem oritur pax, vigent commercia, exerceant strenue artes et agricultura, ex quibus oritur omnium rerum copia et abundantia. Denique Deus respublicæ ob justitiam et probitatem principum et civium, per omnia benedicit. Ex adverso dum regnant impii, inducunt in rempublicam summam impietatem, fraudes, scelera, ex quibus oriuntur schismata, seditiones, lites, bella, que fugant agriculturam, opifices et mercatores : unde necesse est sequi pauperiem, famem et rerum indigentiam. Denique Deus principum et respublicæ impie maledicit. Sicut enim dominante justo regnat et triumphat justitia et virtus; sic dominante impio regnat et triumphat impietas et scelus. Justus enim principis omnes subditos sibi similes, id est justos, educere satagit; impius vero impios. Unde illud : « Qualis rex, talis populus. » Et :

Regis ad exemplum totas compendit orbis.

Pro gloria hebraice est תִּפְתֶּרֶת *tipheret*, id est

(1) Cum exultant, prospera utuntur fortuna justis, magnus est splendor, vestibus splendidis oriantur incedunt cives, plena sunt lætitia omnia; at cum surgunt, florent impii, abduunt se homines. Rosenmüllerus, magna in gloria, scilicet totus populus eique magnus apud alios conciliatur honor.

gloria, decor, nitor, magnificentia, q. d. Cum dominantur et exultant justis, omnia templa, fora, plateæ, curiæ, domus, negotia, merces, opificia, studia, artes, status, cives, omniaque que in republica sunt, existunt splendida, gloriosa, decorata, nitida, magnifica; cum vero regnant impii, omnia hæc runt funtque ingloria, fœda, spurca, vilia. Sic imperante Constantino, Theodosio, Carolo Magno, qui Christi fidem, Pontifices et Christianos exaltant, communis fuit orbis et urbis exultatio, felicitas et gloria : ex adverso regnante Nerone, Decio, Diocletiano, Valente, Juliano, communis fuit omnium moeror, squalor, strages et ruina. Tyrannorum enim est ex aliorum damnis et ruina se ditare et magnificare. Unde Aristoteles, lib. VIII *Ethic.* x, hæc tyrannorum propria esse dicit : « Arma civibus adimere, multitudinem populi conculare, ac ex urbe pellere, et vacuum habitatoribus urbem reddere, vexare nobilitatem, clam evertere, et palam in exilium pellere tanquam adversarios et machinatos contra potentiam suam : unde Periandri consilium Thasybulo datum, supereminentes spicas decipere quam opportunum fuerit, id est eminentiores civium de medio tollere. »

Pro ruina hominum hebraice est הפֶּשַׁע אֲדָם *techypas adam*, id est scrutabitur, explorabitur, perquiritur homo; alii, nudabitur homo : cum enim impii tyranni aliquem scrutantur, eum nudant et spoliant; alii, nudantur homo. Hinc Chaldaeus verit, quando lætantur justis, multa est pulchritudo; cum consurgunt impii, investigatur filius hominis.

Unde primo, R. Salomon sic explicat, q. d. Cum dominantur impii, quilibet homo investigatur et exquiritur ab eis, ut ad quodlibet eorum scelus pertrahatur; impii enim cupiunt ut omnes suas flagitiosas actiones intenter : putant enim par esse ut ad suas actiones reliqui omnes etiam suas moderentur et conforment, utpote eis subditi.

Secundo, Aben-Ezra, quasi dicit : Cum impii evadunt, explorabitur vir; impii enim ceterorum facultates explorant et violenter diripiunt.

Tertio, R. Levi, quasi dicit : Cum exaltantur impii, pii fugiunt abduuntque se in latebras : quare impii eos scrutantur et indagant, ut inde eos in lucem ad se educant et abstrahant.

Quarto, Baynus, q. d. Cum regnant impii, omnes ad eorum impietatem se fleunt; quare tunc difficile est invenire virum qui eis resistat, et sibi in probitate constet, ita ut, si lucerna omnes perscruteris, vix unum e mille sis inventurum. Unde Cajetanus verit, et surgentibus impiis mutatur homo, q. d. Cum regnant impii, homines etiam pii mutant mores, et ad regum impietatem se fleunt, uti Constantino Ariano regnante plerique amplexi sunt arianismum. Et nuper in Anglia Henrico VIII schisma faciente ab Ecclesia, tota Anglia schisma ejus secuta est. Nam, ut ait Sostipater apud Stobæum, *serm.* 46 : « Quisnam adeo quadratus est, qui pro omnem fortune, rerum,

ac imperiorum mutationem firmiter consistat, accommodans se principibus ac subditis, ac sibi ipsi concilians cunctos, et omnem ubique differentiam ad unam rationem connectens? » Aut, q. d. Cum dominantur pii, felix et stabile est regnum, unde cives in eo læti manent et consistunt; at vero dominantibus impiis, fugiunt eorum tyrannidem, ideoque domum mutant, et alio se transferunt. Aut, ut Pagninus, q. d. Cum regnant impii, homo mutabitur in vesibus, id est mutabit vestes, aliumque habitum assumet ne agnoscat, sed ut sese abscondat et lateat. Rursus pro regem impium mutantur officia, commercia, leges, totusque Republicæ status, uti nuper factum vidimus in Anglia. Huc facit factum Diogenis, cum, teste Laertio, lib. VI : « Quodam tempore lucernam latera inclusam gestans obambulavit in foro clarissima luce, quarenti similis. Rogantibus quid ageret : hominem, ait, quero, notans scilicet publicos civitatis mores non homine quidem signos esse. »

Quinto, Vatablus verit, et surgentibus impiis explorabitur homo, q. d. Regnantibus piis omnes sunt, vel simulat se esse pius et probos : quare tunc probitas alioquin explorari nequit; at si regnent impii, tunc exploratur hominis virtus et constantia. Si enim, cum passim illi cedunt impietati et impio, ipse unus animosè utrique resistat, signum est curia magnæ et probatæ esse virtutis; qualis fuit Tobias, qui conturbulibus suis cunctis ad adorandum vitulos aureos, ipse solus ibat in Jerusalem adoraturus Deum, *Tab.* 1. Unde S. Gregorius, lib. 1 in *Job*, cap. 1 : « Inter malos, inquit, bonum esse immensæ bonitatis est. » Hinc Septuaginta vertunt, per auxilium justorum multa fit gloria; in locis autem impiorum capiuntur homines.

Omnia hæc eodem redeunt, omniaque Noster complexus est verens, « regnantibus impiis ruina hominum; » hæc enim ruina contingunt per scrutinium, quo eos scrutantur impii, ut bonis spolient, malosque cogant mutare domum et exulare, aut ut eos ad impietatem pertrahant.

Anagogice, « in exultatione justorum, » id est Beatorum, in regno celesti, ubi Sancti exultant gaudiis et hymnis ineffabilibus, summa est gloria Ecclesie tam militantis quam triumphantis. Dico tam militantis, quia Ecclesia militans ingenti gloria celebrat eorum festa, ac præsertim festum omnium Sanctorum (uti hoc die quo hæc scribo, illud celebramus Romæ magnifice in B. Mariæ ad Martyres, olim Panthæo), in quo eis accenti : « O quam gloriosum est regnum, in quo cum Christo gaudent sancti, amici stolis abis, sequuntur agnum quocumque ierit. » Alludit ad illud Davidis patris sui : « Exultabant sancti in gloria, lætabantur in cubilibus suis; exultationes Dei in aeduo eorum, » *Psalm.* clix, 5. S. Evergistus Archiepiscopus Colonienis, ut habet ejus Vita, ingrediens templum S. Gereonis et sociorum